

פיקו"נ בשבת – מלחמה בשבת

פיקו"נ בשבת

1. ויקרא פרק יח פסוק ה

וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֵי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם אֲנִי ה'.

2. משנה מסכת יומא פרק ח

משנה ו: ...ועוד אמר רבי מתיא בן חרש החושש בגרונו מטילין לו סם בתוך פיו בשבת מפני שהוא ספק נפשות וכל ספק נפשות דוחה את השבת:

משנה ז: מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם ספק חי ספק מת ספק עובד כוכבים ספק ישראל מפקחין עליו את הגל מצאוהו חי מפקחין עליו ואם מת יניחוהו:

3. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פה עמוד א

וכבר היה רבי ישמעאל ורבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך, ולוי הסדר ורבי ישמעאל בנו של רבי אלעזר בן עזריה מהלכין אחריהן. נשאלה שאלה זו בפניהם: **מניין לפקוח נפש שדוחה את השבת?** ... (דף פה עמוד ב) ... אמר רב יהודה אמר שמואל: אי הואי התם הוה אמינא: דידי עדיפא מדידהו, **וחי בהם - ולא שימות בהם.** אמר רבא: לכולהו אית להו פירכא, בר מדשמואל דלית ליה פרכא.

4. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פד עמוד ב

מפני שספק נפשות הוא וכו'. למה לי תו למימר וכל ספק נפשות דוחה את השבת? אמר רב יהודה אמר רב: **לא ספק שבת זו בלבד אמרו, אלא אפילו ספק שבת אחרת...** תניא נמי הכי: ...ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת. **ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי כותיים, אלא על ידי גדולי ישראל...**

תנו רבנן: מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין.

5. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת יומא פרק ח הלכה ה

...מניין **ספק נפשות** דוחה את השבת ר' אבהו בשם ר' יוחנן [שמות לא יג] אך את שבתתי תשמרו מיעוט אית דבעי מימר אמרה תורה חלל עליו שבת והוא יושב ומשמר שבתות הרבה...

תני **הזריז משובח והנשאל מגונה והשואל הרי זה שופך דמים**¹ תני כל דבר שהוא של סכנה אין אומר יעשו דברים בעכו"ם ובקטנים אלא אפילו בגדולים בישראל...

6. רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה ג

כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י גוים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם, ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר +ויקרא י"ח+ אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם, הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם, ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור עליהן הכתוב אומר +יחזקאל כ"ו+ וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם.

מלחמה בשבת

7. תלמוד בבלי מסכת שבת דף יט עמוד א

תנו רבנן: אין צרין על עיירות של נכרים פחות משלשה ימים קודם לשבת, ואם התחילו - אין מפסיקין. וכן היה שמאי אומר: עד רדתה - אפילו בשבת.

8. פרקוין בן באבוי (הובא באוצר הגאונים יומא פב ע"א וכן הביאו הגר"ש גורן במשיב מלחמה א עמ' קעז ובמלחמות שבת עמ' סט)

...ועוד אתה למד מן יהושע שהקיף את יריחו שבעת ימים ואין שבעת ימים אלא שבת בתוכן, ואילו שבת יהושע וישראל, ושמרו שבת בזמן שהקיף את יריחו ולא עמדו בכלי זיין בשבת, היו אנשי יריחו יוצאין והורגין את שונאיהן של ישראל בשעה אחת. ועוד אתה למד מן התורה, וכל ישראל ושאל וודד וכל מלכי ישראל שהיו עושין מלחמה עם פלשתים ועם אדום ובני עמון ומואב, היו עומדים עמהם במלחמה כמה ימים וכמה חדשים שכך כתיב 'ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיב ארבעים יום' וכתוב 'כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל הצבא' והיו אויביהם מקיפים אותם מכל סבבות והיו ישראל

¹ רבינו חננאל מסכת יומא דף פד עמוד ב

ירושלמי תני הזריז משובח והנשאל והשואל ה"ז שופך דמים.

מזינין בכלי זיין ועושין מלחמה בין בחול ובין בשבת, למה? לפי שאם אין עושין מלחמה בשבת היו אומות העולם באין והורגין אותם בשעה אחת²...

9. רמב"ם הלכות מלכים פרק ו הלכה יא
צרין על עיירות של עכו"ם שלשה ימים קודם השבת ועושין עמהם מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת, שנאמר עד רדתה ואפילו בשבת בין מלחמת מצוה בין מלחמת רשות.

10. רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה כה
צרין על עיירות הגוים שלשה ימים קודם לשבת, ועושין עמהן מלחמה³ בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשין אותה ואף על פי שהיא מלחמת הרשות, מפי השמועה למדו +דברים כ'+ עד רדתה ואפילו בשבת ואין צריך לומר במלחמת מצוה, ולא כבש יהושע יריחו אלא בשבת.

11. רמב"ם הלכות שבת פרק ל הלכה יג
אין צרין על עיירות של גוים פחות משלשה ימים קודם השבת, כדי שתתישב דעת אנשי המלחמה עליהן ולא יהיו מבוהלים וטרודים בשבת, ומפני זה אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת כדי שתתישב דעתו עליו קודם השבת ולא יצטער יתר מדאי...

12. טור אורח חיים הלכות שבת סימן רמט
אין צרין במלחמת הרשות על עיירות של עכו"ם אא"כ התחילו ג"י קודם השבת ואם התחילו אין מפסיקין אבל מלחמת מצוה מתחילין אפילו בשבת⁴...

13. הרב משה צבי נריה – מלחמות שבת – ראש מילין
כל המגיע לפרשת מלחמה בשבת ואומר מ"הלכות של עמעום היא" שהלכות אלו עמומות הן ומרופות היו בידי הדורות הראשונים - אינו אלא כמתעתע. תינח הלכות הנוגעות למעשים נדירים... ברם מלחמות שהיו ישראל טרודים בהן מימות יהושע בן נון ועד ימות שלמה המלך, ומימות רחבעם עד גלות ישראל מעל אדמתו - על כרחך ברורות היו הלכותיהן ומחזורת בפי חכמים, לדעת מה יעשה ישראל בבוא אויב שערינו או בצאתו למלחמה על אויביו.

ואם בהלכות פקוח נפש של יחיד אמרו בירושלמי יומא פ"ח הל' ה': "השואל הרי זה שופך דמים" - משום שעד שילך ויחזור נמצאת ח"ו נפש מישראל מתקפחת, "והנשאל – מגונה" משום שהיה לו ללמד ולפרסם את ההלכות החיוניות הללו, למען ידעו כיצד לנהוג בשעת מעשה, על אחת כמה וכמה בהלכות-מלחמה, שחיי רבים תלויים בהן, ודאי שלמדו ולימדו הלכות ברורות ומאוששות, והורו ושינו וקבעו בהן מסמרות, והודיעו ופרסמו ועשאו יתד שלא תמוט ועל פיהן

² וכתב על תשובה זו הגר"ש גורן (משיב מלחמה א עמ' קעח):

"נמצאו למדים מזה כי לא רק פיקוח נפש של שבת אחת הקורה לעיתים נדירות... דוחה שבת, אלא חדשים שלמים ואולי שנים ברציפות היו בני ישראל נלחמים בשבת ומגינים על עצמם כפי שהביא ראה מיואב...

דיה תשובה זו ודברי אלקים חיים אלו הברורים והמפורשים שיצאו מפי הגאונים הרי עולם, לענות על הבעיה הזאת שלפנינו וללמדנו עד כמה שאנו חייבים להיות זהירים בעניי פיקוח נפש שלא תארע תקלה ח"ו לחיי ישראל מקיום המצוות אלא להיפך להביא חיים על שומריה ומקיימי מצוותיה".

³ מלומדי מלחמה עמ' 137-138 בביאור דעת הרמב"ם:

"...האם יש הבדל בין 'צרין' ל'עושין עמהן מלחמה'? דבר זה יוצא ברור מדבריו לעיל (שם בהלכות שבת בהלכה כג) שמדובר שם על גוים הבאים עלינו – גוים שצרו על עיירות ישראל... אם באו על עסקי נפשות, או שערכו מלחמה, או שצרו סתם. הרי מפורש ש'צרו' לחוד ו'ערכו מלחמה' לחוד. ונראה פשוט שההבדל הוא בזה שבמצור סוגרין עליהן מבחוץ, והם מסתגרים מבפנים, אבל אין עימות ישיר בין הכוחות; אבל מלחמה ממש היא לוחמה פעילה, כגון שמתקיפין את החומה ומנסים לחדור לתוך העיר, או שהם יוצאים חוץ לחומה ומתקיפים את הצבא שצר עליה.

והנה בענין עונג שבת שהוא מדברי סופרים כתב (הלכות שבת ל, יג): 'אין צרין על עיירות של גוים פחות משלשה ימים קודם השבת, כדי שתתישב דעת אנשי המלחמה עליהן ולא יהיו מבוהלים וטרודים בשבת. ומפני זה אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת, כדי שתתישב דעתו עליו קודם השבת ולא יצטער יותר מדי'. אבל לא הזכיר שם כלל ענין מלחמה בשבת. הרי ברור שדין 'אין צרין' הוא מדרבנן, והואיל ומדובר במצור בלא מלחמה - לפיכך לא שייך כאן ההיתר של 'עד רדתה'. אבל מלחמה ממש עושין 'בכל יום ויום' אם יש צורך בכך".

⁴ מלומדי מלחמה עמ' 138 בביאור דעת הטור:

"מלשונו משמע שהוא אינו מבחין בין מצור למלחמה, אלא שמלחמת הרשות אין להתחילה פחות משלשה ימים לפני השבת, מה שאין כן מלחמת מצוה שמתחילין אפילו בשבת עצמה. וראה בשו"ת הריב"ש ז"ל (סי' קא): 'והיה דאין צרין אין מקום להזכיר בה דבר מצוה, ומה דבר מצוה יהיה לכל ישראל לצור על עיירות של כותים? ובמלחמת הרשות היא ולא במלחמת שבעה עממין. אבל יש בה היתר אחד מיוחד שאם התחילו אין מפסיקין, ומחללין את השבת לכל צרכי המצור, ואפילו שלא מפני הסכנה, כמו שבא הקבלה 'עד רדתה' אפילו בשבת'.

לכאורה דברי הטור טעונים ביאור, שהרי אין דרכו להביא אלא הדינים הנוהגים בזמן הזה, 'אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה אלא על פי בית דין של שבעים ואחד' (הל' מלכים ה, ב), וכל עוד שאין מלך וסנהדרין לא תיתכן מלחמת הרשות, וכי בא ללמדנו הלכתא למשיחא? אלא מוכרח שהואיל ולדעתו של הטור מצור ומלחמה חד הן, לפיכך הוכרח להביא הדין דאין צרין ולהסביר שזה מוגבל למלחמת הרשות, ומתוך כך יתבאר שדין מלחמת מצוה שונה, ולא חלה גזירת חכמים על מלחמת מצוה כלל. והרי מלחמת מצוה כן נוהגת בזמן הזה, דהיינו 'עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם' (הל' מלכים ה, א)".

נהגו למעשה... לגופו של ענין, הבה נייתי ספר ונחזי, ויתברר לנו שהיתה זו הלכה מקובלת, פסוקה וברורה, וכי שום חכם מחכמי התורה – חכמי ישראל המוסמכים "מעתיקי השמועה" – לא נחלק בדבר מעולם. ואין למצוא במקורותיה של ההלכה – התלמודית והמדרשית – שום מחלוקת ושום סתירה בעיקרו של היתר מלחמה בשבת.

14. הרב משה צבי נריה – מלחמות שבת – עמ' יא-יב

שבת י"ט, א, תנו רבנן אין צרין על עיירות של עכו"ם פחות מג' ימים קודם שבת, ואם התחילו אין מפסיקין, וכן היה שמאי אומר עד רדתה אפילו בשבת... והרי לפנינו דרשה מיוחדת שמלחמה דוחה שבת, ויש להבין שורש דבר: מה נפשך, אם הדחיה היא משום פיקוח-נפש, למה לך קרא והרי מקרא מלא הוא "וחי בהם" שפיקוח נפש דוחה שבת, ואם הדברים אמורים במצב שאין בו פקו"נ מאי טעמא דוחה המלחמה את השבת, דאפילו אם במלחמת-מצוה הכתוב מדבר הרי קיימא לן "כל מקום שאפשר לקיים שניהם" אין עשה דוחה לא תעשה (שבת קל"ג, א)?

ותשובת השאלה למדנו בזה מפי מרן הרדב"ז ז"ל... **שבשעת מלחמה האומדנא של פקוח נפש היא רחבה ביותר**⁵... שלדעת הרדב"ז יסוד ההיתר של המשך המלחמה בשבת הוא משום פקוח-נפש, אלא שבימים כתקונם ובנוגע לחיי היחיד, האומדנא יותר מבוררת וממילא יותר מוגבלת, מה שאין כאן בשעת חירום של מלחמה, כיון שאין האומדנא ניתנת לברור מספיק, והדבר נוגע לחיי הרבים, אסור לעשות חשובים מדוקדקים למניעת חלול שבת, דפקו"נ דרבים חמיר לן טפי.

וזו גופה היתה דרשתו של שמאי הזקן, דבשעת מלחמה, גם במקום שאין המצב של פקו"נ סמוך ונראה, וסלקא דעתך יפסיקו את המלחמה ולא יחללו את השבת, בא הכתוב ללמדנו ש"אם התחילו אין מפסיקין" וממשיכין המלחמה "עד רדתה ואפילו בשבת" - גם בשעה שאין סכנה ישירה נשקפת. שכן מצב חרום כזה נושא בחובו סכנות מרובות לרבים, ואי אפשר לחזות מראש את התפתחותו, שהרי אפשר שהאויב ינצל את ההפסקה להתארגנות מחדש או להחשת תגבורת וכדומה, ואין לצמצם את שעור הדברים. ופירוש המשך דברי הברייתא הוא: "ואם התחילו אין מפסיקין" - כלומר וכשהתחילו (ג' ימים קודם שבת) "אין מפסיקין" - אין צורך להפסיק גם כשאין הסכנה נראית בעליל.

15. מלומדי מלחמה עמ' 138-139

...מבואר שמותר להתחיל מלחמת מצוה בשבת בין לדעת הרמב"ם ובין לדעת הטור משום שנאמר 'עד רדתה'. אלא שעדיין לא יצאנו ידי חובת ביאור מלחמת מצוה בזמן הזה. אם "עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם" פירושה הצלת נפשות ישראל מיד סכנה מיידית, במה נשתנתה מלחמת מצוה משאר פיקוח נפש, ולמה צריך על זה לימוד מיוחד מן הכתוב? עוד זאת, אם נאמר שההיתר לצאת בכלי זיין על אויבי ישראל אינו אלא כאשר ברור הדבר שהם עומדים להרוג יהודים והסכנה מיידית, לרוב יהיה כבר מאוחר להציל. אלא שדבר זה מפורש ברמב"ם הנ"ל (הל' שבת ב, כג) שאפילו צרו סתם ועדיין אין כאן פיקוח נפש, אלא שיש מקום לחשוש שתצא מזה סכנת הכלל כגון "בעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש" (שם) הרי זו סיבה מספקת לעשות מלחמה, ואין אומרים לברוח או להיכנע, אלא עושין מלחמה אף בשבת משום שיש היתר מיוחד מן הכתוב 'עד רדתה'. ומלחמת מצוה היא זו... אחרי שהוגדרה המלחמה כמלחמת מצוה, הותרה כל פעילות מלחמתית, אפילו כזאת שאין בה עניין סכנה.

נמצא שההיתר לעשות מלחמה בשבת הוא אפילו אין סכנת נפשות מיידית, ואפילו אפשר למנוע הסכנה על ידי כניעה או ניסה, מכל מקום למדנו מ'עד רדתה' שהמלחמה דוחה שבת, ועושין כל צרכי מלחמה כולם.

תרגילים בשבת

16. מלומדי מלחמה סי' לז - עשיית מלאכות בשבת בשביל פיקוח נפש

שאלה: האם מותר לעשות בשבת פעולה שיש בה איסור, הן דרבנן הן דאורייתא, שנועדה לכך שאם יכנס למצב של פיקוח נפש יהיה מצבו טוב יותר? כגון אימון תירגולות מארב שעושים לפני מארב, ואם התירגולת כבר ידועה היטב, כך שלעתים אפילו בחול מבטלים את האימון לפני המארב בגלל סיבות מנהלתיות, האם יש לקיימו בשבת?

תשובה: כל הפעולות הנעשות כדי להתכונן לקראת לחימה מיידית הותרו בשבת שהרי אין לך צורך פיקוח נפש גדול מזה. ואף שתירגולת מסויימת כבר ידועה היטב, מי יערוב לנו שיכולת הביצוע לא תשתפר עם אימון נוסף? גם יש לחוש שמא עד ליציאה יתחלף אדם אחד בצוות, ויצטרכו לשנות את חלוקת התפקידים, כך שאימון נוסף יכול לתרום הרבה.

עיין רמב"ם הל' שבת (ב, כד): **ואפילו בעשיית כמה מלאכות בשבת, ואפילו לתקן כלי זיין להצילו – מותר.** ונראה שבעניין זה של התקנת כלי זיין, אין שום שאלה של ריבוי שיעורים, שהרי אי אפשר לדעת כמה צריך, ויתכן שאם יהיה

⁵ פקוח נפש של יחיד ושל צבור – בתקופת מגפת הקורונה/ הרב רפאל שלמה דיכובסקי

"המסקנה העולה מן הדברים היא, שבצרכי רבים נושא פקוח נפש רחב הרבה יותר מאשר ביחיד, ומותר לשקול שיקולים שאינם תופסים אצל יחיד, אם מדובר בצרכי רבים... אם נרצה לצמצם את הדברים בהגדרה קצרה, נאמר כך: **פקוח נפש של צבור, נמדד לא במבט של יחיד, אלא במבט של אחריות לצבור כולו.** פתרון ליחיד בודד, אינו מהווה פתרון לצבור. יש צורך בפתרון שיעיל גם למקרים רחוקים, שעלולים להתרחש בצבור רחב..."

קצת יותר חימוש שהדבר יבטיח את ההצלחה. והוא הדין באימונים, כל שיש אפשרות לשר את הסיכויים להצליח **"אסור להן להתמהמה למוצאי שבת"** (שם הלכה כג). כמובן שכל זה מדובר באימון שעושים תיכף לפני המארב, אבל אין צריך לומר שאם יש פנאי במוצאי שבת עד שיצאו לעשות את האימון, יש לעשותו אז...

על כל פנים בנידון שלנו ברור הוא שככל שיהיו מאומנים יותר, הסיכוי לפיקוח נפש יהיה טוב יותר, ועל כגון זה נאמר שהשבת הרי היא כחול לכל הדברים שצריך להן גם לדעת הסוברים שהשבת דחוויה ולא הותרה.

הותרה או דחוויה ואופן עשיית המלאכה בפקו"נ

17. רמב"ם הלכות שבת פרק ב

הלכה א: דחוויה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות, לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת על פי רופא אומן של אותו מקום, ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך, וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך מחללין עליו את השבת שספק נפשות דוחה את השבת.

הלכה ב: ...כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה⁶ הרי הוא כחול⁶ לכל הדברים שהוא צריך להן.

18. רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה יא

היולדת כשכורעת לילד הרי היא בסכנת נפשות ומחללין עליה את השבת... ואם היתה צריכה לשמן וכיוצא בו מביאין לה, **וכל שאפשר לשנות משנין בשעת הבאה** כגון שתביא לה חברתה כלי תלוי בשערה ואם אי אפשר מביאה כדרכה.

19. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכח סעיף יב

כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י א"י וקטנים ונשים אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת. הגה: ו"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושה ע"י שינוי; ואם אפשר לעשות ע"י א"י בלא איחור כלל, עושין ע"י א"י (א"י) וכן נוהגים; אבל במקום דיש לחוש שיתעצל הא"י, אין לעשות ע"י א"י (תוספות ור"ן).

20. משנה ברורה סימן שכח ס"ק לז

(לז) וכן נוהגים - והט"ז כתב דלאו מנהג ותיקין הוא דאף שיכול לעשות ע"י א"י מ"מ הישראל יזרז בדבר יותר ולכן אם יש אפילו ספק הצלה ויש סכנה בבירור כל הזריז ה"ז משובח.

21. שמירת שבת כהלכתה פרק לב הערה קעד – בשם הגרש"ז אויערבך

ואף להסוברים ששבת רק דחוויה, ולא הותרה, אצל פקו"נ, מ"מ אין חיוב להצטער אלא בשביל הצלת נפש ולא כדי למנוע מלאכה הנעשית בהיתר לצורך פקו"נ, וכמו שמותר לכל אדם להרוג בשבת את הבא במחתרת לגנוב ממון חברו, ואין עליו שום חיוב לפייסו בממון כדי למנוע רציחה וחילול שבת, וגם נראה, דאף אם בפקו"נ רק דחוויה היא בשבת ולא הותרה, מ"מ משום חומרא דהצלת נפשות, כמעט שעשו אותה ברוב המקומות כאילו ממש הותרה, וגם נראה, דבני"ד אפשר דיש לחשוש שיהיו ח"ו כאלה אשר ימנעו מלהיכנס אל חושיב"ס כדי שלא יצטרכו ליתן לו את הנר והמים החמים שלהם... ועיין גם שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' יד בחולה שיב"ס שצריך לתאנה ויש לאדם אחר תאנה תלושה בבית יכול לומר, 'אני צריך התאנה התלושה עבורי', וממילא רשאי לתלוש עבור החולה המסוכן, אף שאין ראוי להתנהג כן. כל זה שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל...

שינוי במלאכות הנעשות בשבת לצרכי ביטחון

22. שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן קיח

ה) ולפי זה נראה דכל שכן **בדרבנן במקום שהתירו משום צערא דודאי הותרה לא דחוי'**. דלמה לחכמים לגזור איסור ושיהי' נדחה. טוב שלא יגזרו כלל במקום צערא ולא יצטרך לדחות איסור. וכן לשון הש"ס [כתובות ס ע"א] גבי גונח מפרק כלאחר יד במקום צערא לא גזרי רבנן. ואינו דומה לאיסור תורה למאן דאמר דחוי'. דאין לשאול למה תעשה התורה איסור וידחה. טוב שלא יהי' איסור באופן זה. דאין זו שאלה. שדברי תורה מוכרחים מחוייבין המציאות. עיין בספר תפארת פי"ח. ולמאן דאמר לא הותרה אי אפשר שלא יהי' איסור כלל. ועל כרחך איסור הוא אלא שנדחה. אבל **איסור דרבנן אפשר שלא יגזרו במקום זה ולא יהי' איסור כלל כמו קודם שגזרו. ובודאי הותרה. ועל כן אפילו אפשר לשנות אין צריך לעשות בשינוי.** ואף הרמב"ן מודה בזה:

23. שו"ת דברי יציב חלק אורח חיים סימן קע

⁶ ילקוט יוסף שבת ד הערות סימן שכח – הערה לח

...אך שמעתי שהעירו בזה, דמין בבית יוסף הביא מחלוקת הראשונים אם שבת הותרה או דחוויה, ובעמוד הקודם כשדיבר מענין זה, שעושין לחולה כל שרגילין לעשות לו בחול, לא הזכיר ממחלוקת זו מאומה. ואם היה דין זה קשור למחלוקת הראשונים אם שבת הותרה או דחוויה, למה לא הזכיר מן המחלוקת כשדיבר בענין מכה של חלל. ולכאורה מוכח ומבואר מזה דבמכה של חלל אין זה קשור למחלוקת אם שבת הותרה או דחוויה, ואף למאן דאמר דשבת דחוויה אצל פיקוח נפש עושים לו כל מה שרגילין לעשות לו בחול, כדי שלא תחזור מחלתו ולא יסתכן. וכל מה שרגילין לעשות לו היינו בדברים הקשורים למניעת סכנה שלא תחזור הסכנה. ודו"ק.

אמנם נראה דכל זה בנוגע לחשש חילול שבת דאורייתא, אבל ... בדרבנן ... מסתבר לומר שבמקום סכנה לא העמידו חכמים דבריהם כלל שיהא צורך לדחות, ובאיסור דרבנן **הי הותרה לנו"ע** ודו"ק.

24. מלומדי מלחמה - סימן נז - עמ' 177

פעולות בשבת שהותרו לצרכי בטחון בפעילות בטחונית, אין לעשותם ע"י שינוי, וכבר כתבתי על כך כמה פעמים, שהרי במקום להתרכז בעבודתו הבטחונית יעסיק עצמו כל הזמן בעשיית שינויים, וגם תגובותיו תהיינה איטיות יותר, ויתכן גם שיגיע בגלל כך לאיסורים גדולים יותר.

25. פקוח נפש של יחיד ושל צבור – בתקופת מגפת הקורונה/ הרב רפאל שלמה דיכובסקי

... שינוי סדר הבדיקות אצל חולה אחד, אינו מעלה או מוריד. אבל הוא עלול לפגוע בסדר שמקובל בבית החולים, ועלולה לצאת תקלה לחולה אחר, שאולי תשבש את סדר הבדיקות אצלו ותביאהו לידי סכנה. בבית חולים, צריך לבחון את הדברים במבט של התנהלות הכללית, ולא במבט של התנהלות הפרט! זו דוגמה ברורה למבט הכללי של פקוח נפש באספקלריה של צבור! באותה מידה ניתן לראות את פקודות הצבא ביחס לדברים הנעשים בשבת. יתכן, וחלק מן הדברים מיותר במבט של החייל הבודד, אבל במבט של המפקד, יש צורך בהן.

דברי הרב רבינוביץ' זצ"ל ביחס לתחושות העלולות להיות עקב דחיית מצוות במלחמה

1. מלומדי מלחמה עמ' י-יב (פתח דבר)

...מן הראוי להתוות בקצרה את הקו המנחה בפסיקה לחיילים. שינוי (עירובין סוף פרק ראשון): ארבעה דברים פטרו במחנה וכו', וכתב רבינו הגדול בפירוש המשנה: "ומחנה זה האמור כאן ואפילו למלחמת הרשות, וכל שכן למלחמת מצוה, לפי שהקילו להם מפני שהם עסוקים בכיבוש ארץ האויב", ובחידושי המאירי ז"ל הוסיף להסביר: "מפני הסכנה הקלה עליהם".

בימינו אין אלא מלחמת מצוה שהיא עזרת ישראל מיד צר ונמצאו שני הטעמים תקפים האחד מפני הסכנה שלא להכביד עליהם באופן שלא יחלשו ח"ו ותתערער בריאותם ולא יוכלו להזהר כראוי מפני האויב, והשני מפני המצוה ראו חכמים להקל עליהם בדברים מסויימים כדי שיהיו פנויים לקיים בשלימות ובמסירות יתירה את המצוה שהם עסוקים בה שהיא הצלתן של ישראל.

כמו כן גם לסתם בני אדם יש והקילו חכמים מאותם טעמים... **מעתיק קל וחומר בן בנו של קל וחומר שעלינו להתאמץ ככל האפשר לברר את עיקר הדין שלא להכביד על בחירי עם ההולכים בשם ה' אלהי מערכות ישראל, כדי שיוכלו למקד ולרכז כל מעיינים במשימות הקשות והנעלות המוטלות עליהם.**

אולם דא עקא שיש כאן בעיה חינוכית חמורה אינה דומה קולא המזדמנת בגלל מקרה בודד של צער או בשל קיום מצוה למצב מתמשך שצריך להקל בכמה וכמה מישורים יום אחר יום ושבת אחר שבת לאורך זמן בפרט כאשר מדובר בלוחמי מלחמת מצוה שהותרו לגבם איסורי תורה החמורים יש סיכון של שחיקת האישיות והרי גם כהני ה' אמרו עליהם דחשידי אשביעית סנהדרין כו א ופירש רש"י ז"ל דמורו בה היתירא משום דאישתרו תרומה וקדשי קדשים לגבייהו והשביעית נמי קדושת הארץ היא והרמב"ם חידד את הדברים: "הכהנים חשודין על השביעית לפי שהם אומרים הואיל והתרומות מותרות לנו אע"פ שהן אסורין על הזרים במיתה קל וחומר פירות שביעית" (הלכות שמיטה ויובל ח יח) **כדי למנוע הדרדרות רוחנית חייבים לטפח מודעות לגודל המצוה שהחיילים עוסקים בה גם במלאכתם האפורה היום יומית יש לעורר את לבם שיראו בה מלאכת ה' שירגישו כי גם עיני ה' וגם עיני כל ישראל עליהם תמיד כי הם מקדשי השם הנכבד באמת⁷.**

אם יש דברים שחייבים להקל בהם כדי להמנע מסיכון וצער, יש כנגדם ענינים אחרים שצריך להדר בהם יותר ויותר, והם אהבת ישראל וגמילות חסד לזולת, ובכך יתקיים 'והיה מחניך קדוש' (דברים כג טו)...

2. מלומדי מלחמה, סוף עמ' יב (סוף ההקדמה לספר):

המודעות הזאת שהשכינה שורה במחנה חייבים להשריש אותה היטב בחיילים גם לפני יציאתם לשרות הצבאי, וביחוד יש להדגיש שכל רגע פנוי יוקדש ללימוד תורה אם מעט ואם הרבה, וזה ירומם את הלומדים ואף הרחוקים יתקרבו. הרי מקרא מלא דבר הכתוב: "כִּי בְּרָאתוֹ יִלְדוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי בְּקִרְבּוֹ יְקַדְּשׁוּ שְׁמֵי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ: וַיִּדְעוּ תַעֲרִי רֹחַ בֵּינָה וְרוֹגְנִים יִלְמְדוּ לְקַח" (ישעיהו כט, כג-כד), ואין לקח אלא תורה (ותענית ז, א). יהי רצון שיתקיים בנו מהרה מקרא כתוב: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".

⁷ וכפי שראינו בלשון המחבר (סימן שכח סעיף טו):

"אמדהו (פ') התבוננו במחלתו ושיערו) הרופאים שצריך גרוגרת אחת, ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת, כולם פטורים ויש להם שכר טוב מאת ה' אפילו הבריא בראשונה".